

Bir 24. Yüzyıl Ütopyası: Rüyada Terakki

Belkıs Altunış GÜRSOY¹

Özet

1923 Yılında kaleme alınan “RÜYADA TERAKKİ” adlı eser, bir ütopya’dır (Erzurumî, 2012). Balkan Harbi’nin sarsıntıları ile yese düşen yazar, parlak bir gelecek tasavvur eder. Bu tasavvuru bir rüya kurgusuna oturtarak anlatır. Didaktik olarak kaleme alınan bu ütopya; geçmişle hesaplaşma ve geleceğe yön verme gayesi taşır. Bu kitapta çok çalışmak, ilim ve fende ilerlemek, yüksek ahlaki değerlere sahip olmak hususları ısrarla vurgulanır. “İdeal bir dünya” kurmak adına gerekli görülen umdeler ortaya konulur.

Anahtar kelimeler: 24. Yüzyıl, Balkan Harbi, ütopya, İstanbul, ilimde ilerleme, üstün ahlak, azim, gayret, birlik ve beraberlik

A 24Th Century Utopia: Progress in Dream

Abstract

The work art with the title of “Progress in Dream” is an utopia which was written out in 1923. The author who deeply worries about Balkan War, envisages a future project. He expresses this imagination by setting in a dream structure. This utopia written in didactically has the objective of reevaluation of the past and orientation of the future. In this book, working much, progressing in science and technology, having high moral values are constantly emphasized. The principles are put forth to establish “an ideal world”.

Keywords: 24th century, Balkan War, utopia, İstanbul, advancing in science, the morality, ambition, exertion, unity and solidarity.

¹ (Prof. Dr.) İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Florya Yerleşkesi, belkisgorsoy@aydin.edu.tr

Giriş

Erzurumî, eserinin girişinde Balkan faciasının ülke insanı üzerindeki yıkıcı tesirlerinden bahseder. Bu savaştan sonra Rumeli denilen vatan toprakları, bütün maddi ve manevi zenginlikleriyle birlikte elden çıkar. Binlerce sivil ve asker şehit düşer. Anavatana hicret eden kabileler ise bazen göç yollarında katledilir, bazen de şartların zorluğu ve hastalıklar sebebiyle kırılırlar.

Yazar, böylesine sancılı bir dönemde, bir gelecek tasavvuru içine girer. Bu yolla insanımıza ümit bahşetmek ve yol göstermek amacı taşır. Ütopya'sını (Ungan, 2000) bir rüya kurgusu üzerine oturtur. Yazar, tıpkı Türk Edebiyatı'ndaki diğer "Siyasi Rüyalar"ı (Özgül, 2004) hatırlatan bir rüya görür. Erzurumî'nin rüyası siyasi olmayıp bir medeniyet inşası tasavvuru ile ilgilidir. Bu rüya kurgusu, ona düşüncelerini kolayca uygulamak ve rahat hareket etmek kabiliyeti sağlar. Bu fütürist eserde 2300'lü yılların İstanbul'u hayal edilmiştir.

Yazar, ülkenin içinde bulunduğu bu elim vaziyette gönlü yaşlı olduğu hâlde hayata tutunmaya çalışırken تنها bir yere çekilir. Orada derin azaplar içinde kıvranırken üzerine bir ağırlık çöker, göz kapakları kapanır ve uykuya dalar.

Rüyasında kendisini yüksek bir dağın zirvesinde bulur. Elindeki dürbünle bu tepeden etrafı seyretmeye koyulur. Çok uzaklarda büyük bir ağacın altında toplanmış kalabalık bir meclis görür. O meclise doğru yürür. Bir kestane ağacı altında oturarak bir halka teşkil etmiş olan bu heyeti gözlemeye çalışır. Temiz giyimli, nur yüzlü ve kavuklu olan bu kalabalığın ortasında sevimli bir hatip yer alır. Hatip, iki dünya saadetine vesile olacak hususlar üzerinde konuşur. Sohbet; çalışmak, hakşinaslık, adil ve insafli olmak, kanaatkârlık, barış, uyum, iffet, milli terbiye ve edep, kardeşlik, birbirine yardım etmenin değeri, İnsanların eşit oldukları bahisleri etrafında sekillenir. Konuşmasını bitiren zat, veda ederek meclisten ayrılır. Halkayı teşkil eden diğer kimseler dağılırlar. Bu heyetten kopan beş kişi ise bir ağacın altında oturarak muhabbete devam ederler.

Bu sohbetin konusu, içinde bulunulan zamanın kötülüğüdür. Bu çerçevede şu bahisler üzerinde durulur:

İnsanlar, insani değerleri unutmuş oldukları hâlde nefis ve arzularına ram olmuşlardır. Ekilmeden biten otlar gibi günün getirdiklerine tabi olarak muhakemesiz ve neticesiz yaşayıp giderler. Ortaya konulan eserlerin, icat ve keşiflerin birçoğu insanoğluna zarar verecek niteliktedir. Bu teknik gelişmeler; insan hayatı, ahlaki değerler, sağlık, geçim, merhamet, din, millet, ırk gibi ciddi ve hakiki ilimler üzerinde hiç zihin yormamış, emek sarf etmemiştir.

Güzel binalar yapılmış, hem estetik hem de konforlu eşyalar üretilmiştir. Fakat bu kazanımların hiç birisi beşerin ruhen olgunlaşmasına hizmet edecek mahiyette değildir. 20. Asırda medeniyet adına yalancılık, ikiyüzlülük ve ara bozuculuk gibi kusurlar öne çıkmışlardır. Dünyaya sırf yaşamak için gelenler; ne nefislerine, ne çevrelerine, ne de diğer insanlara bir faydaları olmaksızın gerçek hayat lezzetinden uzak bir ömür sürerler. Sohbet; bu mealdeki cümlelerle uzayıp giderken; Molla Davut adıyla tanıtılan bir zat ile arkadaşları celseyi noktlayıp ayağa kalkarlar.

Bu heyetten biri ağacın arkasında saklanmakta olan Nâzım'ı görür ve ona kim olduğunu sorar. Nâzım, Erzurumlu Molla Davutzadelerden olduğunu söyleyince heyetteki Molla Davut, arkadaşlarına bu şahsın kendisinden dört asır sonra gelen torununun torununun torunu olduğunu söyler. Gruptakiler; Nâzım'a içinde bulunduğu yüzyıla dair sorular sorarlar. Yüreği yanık yazar, açık sözlüdür. Vaktiyle dedelerinin işlemiş olduğu hataların bedelini kendi nesillerinin ödediğini acı bir ifadeyle dile getirir.

Nâzım, ecdad; Asya, Avrupa ve Afrika'da birçok yerleri fethetmiş, bu toprakları adalet ve hakkaniyet üzere güzel bir şekilde idare etmiştir. Fakat bu bölgelerin ahalişi çeşitli unsurlardan oluşmuştur. Bu sebepten o unsurlar kendi muhitlerinde kaldıkça bağımsızlıklarını arzularlar. Avrupa kavimleri de bu bağlamda onları teşvik etmekte, yardım elini uzatmakta, yol göstermektedir. Büyük zahmetlerle alınan o Osmanlı ülkeleri, yine ağır ve elim kayıplarla elden çıkmaktadır. Vaktiyle fethedilen bu yerlerden bazılarındaki ahaliyi başka başka topraklara nakledip o beldelerden emlak ve arazi verilmiş olsaydı, tarih farklı şekilde seyrederdi. Onların boşalttıkları mahallere de Müslüman Osmanlıları getirmek uygun düşerdi mealindeki bir ifadeyle duygu ve düşüncelerini dile getirir. O, Osmanlı'nın her anlamda zor durumda olduğundan yakınıdır. Dede, bütün bu anlatılanlara mukabil iyimser bir ruh hâli içerisinde.

Bu konuşmalardan sonra dede ile torun baş başa kalırlar. Molla Davut, ülkesinin dertleriyle dertlenen torununa teselli yollu birçok şey söyler. Bu arada Nâzım, kendisini dedesiyle birlikte Yuşa tepesinde ve 24. yüzyılda bulur. Bu tepeden son derece mamur ve bakımlı bir şehir manzarası görünür. Bu tabloyu göstererek çalışanların neleri başarabileceklerini söyleyen dede, “İslamiyet ilerlemeye manidir ” diyenlere de bu yolla cevap vermek ister. Dede, torununu fevkalâde güzel bir bahçeye götürür. Bu bahçenin sağında bir gül ormanı vardır. Güller; çeşitlerine, renklerine, mevsimlerine, boylarına ve bölgelerine göre sınıflandırılmıştır. Bahçenin diğer tarafında ise bir çiçek bahçesi bulunur. Bu bahçelerdeki suni dağlardan kaynaklar, çağlayanlar fişkirir. Ağaçlar ile dalları son derece düzgün ve göze güzel görünecek şekilde tanzim edilmiştir. Sadece bir müdür ve bir memurun idare ettiği bu bahçeyi maymunlar, hayvanlar, kuşlar ve böcekler idare ederler. Dede, hisleri uyandırılıp eğitilen hayvanların sadık birer hizmetkâr gibi kullanılabileceğini söyler. Bu eğitim şu yolla gerçekleştirilir: İşi öğrenmiş usta bir hayvanın yanına acemi bir hayvan konulur. Usta hayvana mükemmel, acemi hayvana da adi yem verilir. Vazifesinde gayret gösterdiği takdirde mükemmel yeme kavuşacağını bilen acemi hayvan bu hususta kolayca meleke kesp eder.

Molla Davut ve torunu iki ayrı arabaya binerler. Dede, Nâzım’a bu arabaların işleyişini ve nasıl kullanacağını anlatır. Bu arada elektrikli tramvaylar çalışır. Gözlerin iliştiği her yer büyüleyici bir güzellik ve donanımdadır. Boğaziçi’nin her iki yakasına boydan boya enli rıhtımlar yapılmıştır. Rıhtıma nazır sekiz on katlı binalar inşa edilmiştir. Bu binaların arka taraflarındaki dağlara yer yer köşkler yapılmış, sık ve latif ormanlar vücuda getirilmiştir. Denizin üzerinden işleyen trenler adalara gidip gelirler. Trenler, karadan hareket ederek denizdeki dubaların üzerlerinden geçip giderler. Adaların etrafı fabrika bacalarıyla çevrilidir. Harem İskelesi’nden Kumkapı’ya kadar uzanan ve Asya’yı Avrupa’ya bağlayan üç katlı bir köprü vardır. Köprüdeki en üst kat, yayalar içindir. Tren, araba ve otomobiller köprünün birinci ve ikinci katından gelip giderler. Vapurlar geçeceği zaman köprünün birinci ve ikinci katları açılır. İnsanlara ait olan üçüncü kat ise hiçbir şartta açılmaz. Yer altını bir şebeke gibi saran metro hatlarının işleyişi ile bir ekmek fabrikasının çalışma seyri hakkında da bilgi verilir.

“Millet Bankası”ndan aldığı “itibar defterleri”ni kullanan Molla Davut, yanında para taşımaz. “İtibar defterleri”, bugünkü kredi kartlarıyla eş değerdedir.

Bu rüyada, bugün yaşadıklarımıza uygun hatta onun da üstünde bir teknolojik yapılanma anlatılır. Bu makineleşmeye paralel olarak insanlar ahlaki anlamda da yüksek bir konumdadırlar. Bu ülkede ihtiyaç sahibi kimse yoktur. Zira herkes müreffeh yaşar. Nâzım ile dedesi elektrikli tramvayla köprüden geçip İstanbul’a varırlar. Nazım’ın yabancı olduğunu gören polis, onu karakola götürür. Önce röntgenini çekerek sağlık taramasından geçirir. Akabinde fotoğrafını alarak bir hüviyet kâğıdı çıkarır. Bu belgeyi her zaman üzerinde taşımalarını söyler. Ayrıca bugünkü ”vatandaşlık numarası”na denk düşen bir kimlik numarası verir. İstanbul’un nüfusu on milyonu aşmıştır. Şehirde yaşayanları takibe alan, gözlemleyen ve gerektiğinde de her bir ferдин bulunduğu yeri tespit eden elektronik bir sistem mevcuttur. Sokaklarda sesli duvar gazeteleri, elektrikli cep sinematografı, telefonlar ve telgraflar bulunur. İsteyenler, bu âletlerden yararlanabilirler.

Muntazam bir surette bölümlenmiş olup her iki tarafında çiçekler, çimenler yetiştirilmiş bulunan yollar; temiz ve bakımlıdır. Yolların girişlerinde sanatkârane işlenmiş mermer sütunlar, zarif pavyonlar, çeşmeler, havuzlar, fiskiyeler, elektrik direkleri yer alır.

Bu iyi işleyen düzen içindeki mesut hayat hakkında konuşan dede, Osmanlı ile Asya ve Afrika ülkelerinin birbirlerine yardım elini uzattıklarını ve aralarında birlik anlaşması imzaladıklarını söyler. Bu ülkelerin temsilcileri belli zamanlarda İstanbul’da bir araya gelerek ortak kanunlar çıkarıp, ortak kararlar alarak ortak yaptırımları hayata geçirirler. Bu meclisten çıkan kararlarla ülkeler yönetilir. Bu arada Batı ülkelerinin zaruret ve sefalet içinde olup zevale doğru sürüklendiği ifade edilir. Avrupalılar ise zaruret içinde kaldıklarından Asya’ya, Afrika’ya ve Amerika’ya göç ederler.

İstanbul’da öğle tatilinden sonra kadınlar iş başı yaparlar. Bu iki buçuk saatlik süre içinde erkekler etraftan çekilirler. Hanımlar, erkek meslektaşlarının yerlerini alarak çalışmaya koyulurlar.

Her türlü işte ve meslekte varlık gösteren bu cins sayesinde İstanbul bu vakitlerde bir kadın dünyası hâlini alır. Kadınlar arasından çok sayıda mucitler, yazarlar, âlimler, fazıllar ve iş kurucular çıkar. Her iki cins arasında eşitlik vardır. Yalnız kadınlar, erkekler ölçüsünde hukuk sahibi değildirler.

Nâzım ile dedesi çok şık bir lokantaya giderler. Bu lokantada bir duvara gömülü bir dolaptan masa ve sandalye çıkarmak, yemek siparişi vermek, servis hizmeti almak da dahil her şey otomatige bağlıdır. Düğmeye basıldığında nefis yemekler arabacılarla gelir ve akabinde boş tabaklar yine arabacılarla giderler. Otellerde de uyku makinesi konumunda rahat ve şık yataklar bulunur.

Bir bilge hüviyetindeki Molla Davut; insanoğlunun nefsinin arzularına uymamak kaydıyla büyük bir değer olduğunu söyler.

“-Nâzım, insanlar birer hazinedir. Birer cevher-i hakikattir. Veladetinden memâtına kadar muntazaman işleyen bir makinedir. Bu kıymetli hayatı idare etmek için her insanda akıl ve izan gibi bir hükümdar-ı kaviyyü'l-iktidar mevcuttur. Bu hükümdarın bir de hasmı vardır ki, o da hevâyı nefisten ibarettir. İşte insanlar yekdiğerine hasım olan bu amirin kumandasına tabidir. Bu iki hâkimin hangisi galip gelirse, insan onun taht-ı hâkimiyetinde yaşar.” (Rüyada Terakki 2012, 56).

Dede ile torun, “Hukuk u Beşer Cemiyeti”nin kararlarını okurlar. Bu kararlarda savaşlar önlenemediği takdirde ne yapılması gerektiğini gösteren maddeler sıralanır. Savaşlarda öldürücü silahlar yerine gözleri kamaştırıcı ve bir ay süreyle göz rahatsızlığına sebep olan âletler kullanılabilir. Uçak ve balonlardan atılan ve insanların sadece elbiselerini yakıp bedenlerine zarar vermeyen kimyevi maddelerle savaşılabilir. Özel aletlerle yere serpilmiş ve koku neşrederek düşman askerini bayıltan kimyevi ilaçlar uygulamaya konulabilir.

Bu düzende işsizlik maaşı verilmesi, vergilerin âdilane toplanması, yerli mahsulün pazarlanması gibi hususlar, belli bir sisteme ve genel kurallara bağlıdır.

Anneler, çocuklarını doğurup “Tevlit ve Terbiyehane” denilen yerlere bırakırlar. Ehil mürebbiyeler bu bebelere çok özel bir bakım uygulayarak, iyi terbiye verirler. Aileler istedikleri zaman gidip çocuklarını görebilirler. Nâzım’ın her türlü mahrumiyete katlanarak on dört sene müddetle çalışarak icat ettiği makineleri üretip de satan on ayrı fabrika kurulmuştur. Bu fabrikalar; yazarımızın ürettiği uçma makinelerini, su ve hava tazyiki ile masrafsız işleyen motorları, beş bin metre yükseklikten parlak ve siyah bir levhanın fotoğraf çekmesi sayesinde elli bin kilometre dahilindeki mevcutları görme imkânı veren âleti, sesi on derece yükselten muhbir makinesini, amber kabuğu usaresinden mürekkep elde etme tekniğini geliştiren seri üretime geçmişlerdir.

Eserde ilimde ve sanatta mesafe almanın çileye ve yokluğa talip olmak anlamına geldiğini ifade eden satırlarla karşılaşırız. Bir işi başarmak isteyen kimselerin kararlı ve sebatkâr olması gerektiği ifade edilir. Nâzım’ın üstün bir zekâ ve kabiliyeti olmadığı hâlde amaca ulaşmak adına her türlü sıkıntıyı göze aldığı, irade ve azim ortaya koyduğu, yılmadan çalıştığı ifade edilir. Eserde, zamanın çok değerli bir sermaye olduğunu bilerek dakik olmak, planlı programlı hareket etmek, adeta kurulu bir saat gibi çalışmak gerektiği bahsi üzerinde ısrarla durulur.

İstanbul’daki bu parlak medeniyetin nasıl ortaya çıktığı hususu şu cümlelerle aktarılır:

Diğer ütöpik eserlerin birçoğunda olduğu gibi burada da mekân olarak bir “ada” seçilmiştir. Balkan harbi yenilgisinden sonra vatansever aydınlardan elli kişilik bir grup ıssız ve büyük bir adada bir araya gelerek ülkeleri adına bir hâl çaresi düşünürler. Önce ahlak, edep, terbiye cihetlerini ele alır, arkasından da sanayi bahsine ağırlık verirler. İlanlar vererek bir iş yerinde çalışma ve bir eser ortaya koyma konusunu kamuya duyururlar. Neticede ada kısa zamanda bir “idealler ülkesi” konumunu alır.

Adanın şöhretini duyan İstanbullular bu mekâna akın etmeye başlarlar. Fakat bu mahalle gelmenin kuralı vardır. Adaya gelecek olanlar önce üç gün okula gidecek; ahlak ve edep tahsil edeceklerdir. Bu mekândaki fabrikalarda çalışarak ehliyet kazananlara sermaye verilip işyeri açma imkânı sağlanır. Bankalar, ticaret yapmak isteyenlere kredi verirler. Adadaki kimseler borç para alarak ticaret işine koyulurlar.

Bu yolla Osmanlı ülkesinin her köşesinde yenilik ve ilerleme için bir istek uyanır. Adadaki kurucular, her daldaki fen, sanat ve ticaret erbabından kimseleri bu mekâna getirerek vasıflı eleman yetiştirirler. Bu mekân, İslam medeniyetinin gelişmesi adına da bir itici güç görevi üstlenir.

Molla Davut, gördükleri bu ümrânı gerçekleştiren insanların asla yalan söylemediklerini, nifak, dedikodu, fitne, kıskançlık, haset nedir bilmediklerini dile getirir. Her ferdin şahsi menfaatini genelin menfaatinde aradığını, sade giyindiğini, sadeliği sevdiğini, tatlı söyleyip tatlı dinlediğini ve yekdiğerine yardım ettiğini ifade eder.

Didaktik bir mahiyet taşıyan bu ütopya, büyük bir felakete duçar olan milletini uyandırmak, ümit ve teselli vermek, yol göstermek isteyen iyi niyetli ve idealist bir çabanın ürünüdür. İnandığı umdeleri ülkesine ve insanına aktarmak isteyen yazar, aynı anda çok şey söylemek adına konuyu yer yer dağıtmış, bazen de bir bahisten diğer bir bahse geçerken bağlantıları iyi kuramamıştır.

Balkan acısı ile ülkenin sarsıldığı günlerde yazar mutlu bir gelecek tasavvur etmiştir. Çaresizlikte çare üretmek yoluna gitmiş, bir temenni mahiyetini taşıyan bir kurtuluş reçetesi hazırlamak istemiştir. Bu gelecek için de mekân olarak İstanbul'u seçmiştir. Bu eserde bir rüya olarak anlatılan metrolar, köprüler, çok katlı binalar, bakımlı ve güzel meydanlar, yollar, fabrikalar, her şeyde ve her yerde hâkim olan otomasyon sistemi günümüz şartlarında önemli ölçüde hayat bulmuştur. Uzak görüşlü ve geniş ufuklu bir insan olan Nâzım, bu medeniyeti gerçekleştiren insanları üstün ahlaklı olarak tasavvur etmiş, ahlak temelli bir medeniyet tasavvuruna yer vermiştir. Bir başka ifadeyle üstün ahlaklı olmayı bir medeniyetin başat yapıcısı olarak görmüştür.

Yazar, teknolojik ilerleme tabanlı ve menfaat odaklı bir medeniyet algısının insanlığa hiçbir saadet vaat etmeyeceğini önemle vurgulamıştır. Bu fikirler; geçerliliğini her zaman koruyacak olan evrensel doğrulardır. 20. Yüzyıl ütopyalarının genellikle birer anti-ütopya olduğunu düşünülürse, bu ümitvar ve iyimser bakış açılı eserin değeri daha iyi kavranılmış olur.

KAYNAKÇA

- [1] Erzurumî, Molla Davudzade Mustafa Nâzım. (2012). *Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Rüyeyet*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- [2] Özgül, Metin Kayahan, (2004). *Türk Edebiyatında Siyasi Rüyalarda*, İstanbul: Hece Yayınları.
- [3] Ungan, Mina, (2000), *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, İstanbul: Adam Yayınları.